

Роль професійних асоціацій в інноваційному розвитку бібліотечної справи

У статті висвітлюється досвід діяльності Асоціації бібліотек України за 12 років. Інформується про співпрацю бібліотек – членів АБУ та їх участь у реалізації програм і проектів, інтеграції інформаційних ресурсів, проведенні спільних заходів з удосконалення професійної кваліфікації. Акцентується увага на ролі бібліотечних товариств та професійних асоціацій у підвищенні статусу бібліотечної професії та репутації її у суспільстві.

Інтеграція України у світове співтовариство та входження її до єдиного інформаційного простору сприяли демократизації бібліотечної справи, одним із проявів якої стала активізація участі громадськості в усіх напрямках бібліотечної діяльності.

Професійні бібліотечні об'єднання функціонують у різних країнах світу понад 120 років (нині налічується більше 70 міжнародних і 500 національних об'єднань бібліотекарів та фахівців суміжних галузей). Глобалізація інформаційної мережі, нові інформаційні технології дозволяють сьогодні контактувати, підвищувати свій професійний рівень, брати участь у дискусіях за допомогою електронної пошти бібліотекарям, розділеним будь-якою відстанню, культурними та економічними відмінностями.

У всьому світі можна знайти небагато прикладів, навіть у розвинених країнах, де ставлення до професії бібліотекаря можна назвати гідним. Історія розвитку бібліотечної справи довела, що сьогодні лише окремим бібліотекам вдається самотужки організувати роботу на високому професійному рівні. Як правило, у країнах, де діють давно створені і добре організовані професійні асоціації, статус і репутація професії значно вищі. Якщо увага бібліотекарів буде зосереджена на удосконаленні тільки своїх професійних навичок і знань, то досягнути підвищення статусу професії і репутації її в суспільстві нам не вдасться.

Сучасне суспільство, що його будує нинішнє покоління, є інформаційне суспільство, яке обіцяє фундаментальні зміни в усіх аспектах нашого життя. Проте, щоб його вигоди були справді справедливо розподілені, доступ до інформації мусить бути глобальним. Бібліотечні товариства, саме професійні асоціації повинні активно і з більшою відповідальністю долучатися до вирішення питань

Солоїденко Галина Іванівна, відповідальний секретар АБУ, н. с. НБУВ.

охорони прав суспільства. Обов'язок бібліотекарів забезпечувати вільний доступ до інформації та безоплатне обслуговування всіх категорій користувачів.

Бібліотечні товариства, саме професійні асоціації можуть з найбільшим правом виступати в ролі офіційного органу в тих випадках, коли необхідно дійти згоди у досягненні поставленої мети, у прийнятті та виконанні стратегічних планів. Тільки об'єднавшись у дієву і сильну асоціацію, наші бібліотеки зможуть досягти визнання у владних структур професійно обґрунтованих своїх завдань і потреб, забезпечення виконання їх необхідними ресурсами.

Ще донедавна статус бібліотечної професії не був темою серйозних дискусій у нашому суспільстві. Натиск інформаційних технологій та зростання ролі інформації у сфері промисловості, бізнесу, освіти, в урядових і широких громадських колах, важливість того факту, що їх інформаційні потреби повинні бути адекватно задоволені, дозволили представникам нашої професії сьогодні відігравати вагомішу роль у суспільстві, ніж це було раніше. Підвищення статусу бібліотекаря, визнання його авторитету та заслуг, професії в цілому сьогодні є реальною метою діяльності асоціації.

Асоціація бібліотек України (АБУ) – всеукраїнська некомерційна самокерована організація, була заснована в листопаді 1991 р. за ініціативи спеціалістів медичних, технічних бібліотек та бібліотек навчальних закладів і наукових установ – учасників Надзвичайного з'їзду бібліотекарів України. Сьогодні членами АБУ є понад 200 бібліотек різних систем та відомств України. Серед них бібліотеки: Національної радіокомпанії України, Всеукраїнського державного спеціалізованого видавництва «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», Одеської державної академії холоду, Державної академії житлово-комунального господарства, Українського гуманітарного ліцею, «Національного музею істо-

рії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.», Київського університету права, компанії «Індустрія ІНТЕЛЕКТУ» тощо.

Асоціація покликана, перш за все, домагатися розробки та прийняття бібліотечного законодавства, впровадження стандартів, керівництв, кодексу професійної етики. Питання правового статусу бібліотечної справи постійно перебувають в центрі уваги Асоціації. Провідні фахівці АБУ, члени Комітету з бібліотечної політики та правового захисту бібліотек працюють над створенням законодавчого поля бібліотечної галузі, беруть участь у напруженні цілого ряду нормативних документів. За їх участю розроблені, зокрема, закони «Про обов'язковий примірник документів», «Про Національну бібліотеку»; Концепція державної інформаційної політики України; Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки; внесені ряд доповнень та змін до законів «Про бібліотеки і бібліотечну справу в Україні», «Про єдиний митний тариф», підготовлені заходи на виконання Указу Президента «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України» та ін.

Стратегічним напрямом діяльності Асоціації є інформатизація. Зростаючі завдання інформаційного забезпечення сфер науки, освіти, культури, державного управління потребують суттєвого поліпшення діяльності бібліотечно-інформаційної системи, постійної уваги до проблем її розвитку, перетворення бібліотек на ефективні інформаційно-технологічні центри, які б відповідали світовим вимогам до інформаційної підтримки наукових досліджень та інженерно-конструкторських розробок, завданням утвердження інноваційної моделі функціонування науки.

Враховуючи, що проблема становлення бібліотеки в інформаційному суспільстві досі не розв'язана на належному рівні, президент АБУ О. С. Онищенко справедливо вказав на необхідність «виробити стратегічну концепцію бібліотечно-інформаційної індустрії, визначити перспективні бібліотечні технології відповідно до соціокультурних трансформацій, зважаючи на світовий інтелектуальний розвиток»*.

АБУ є генератором ідей, організатором ряду програм і проектів, виконання яких спільними зусиллями провідних книгозбірень держави дасть змогу всім іншим плідно використовувати єдиний національний ресурс.

У НБУВ уже функціонує повноцінна універсаль-

на електронна бібліотека, доступ до ресурсів якої надається веб-сайтом, де вміщено понад 35 тисяч файлів об'ємом 3,5 GB. Щодня сайт НБУВ відвідує 1800–2000 абонентів, що дорівнює кількості відвідувань Бібліотеки читачами, а кількість наданих користувачам файлів перевищує щоденну книговидачу.

НБУВ для бібліотек України започаткувала інноваційний проект Система електронних видань «Бібліотека – суспільству». У 2004 р. Система включатиме 5 галузевих серій (природничі, технічні, гуманітарні, медичні та аграрні науки), що поширюватимуться на компакт-дисках. Бібліотеки-члени АБУ мають можливість безкоштовно записати на власний CD-ROM електронне видання, яке включає каталог книжкових надходжень до НБУВ з 1994 р. (225 тис. бібліографічних записів) і 3,5 тис. текстів авторефератів дисертацій; захищених в Україні протягом 1998–2000 рр.

У 2001 р. в рамках договору про інформаційну співпрацю за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» розпочала роботу міжвідомча група фахівців з розробки Національного формату представлення бібліографічних даних УКРМАРК. Підготовлені матеріали Формату представлені на веб-сайті НБУВ та були презентовані фахівцям на міжнародній конференції у 2002 р.

Подальший розвиток комп'ютерних технологій у бібліотечно-інформаційній справі відбуватиметься за такими напрямками: бібліографічний, реферативний, повнотекстовий і телекомунікаційний. У рамках робіт бібліографічного напрямку планується здійснити перехід до кооперативної каталогізації нових надходжень спільними зусиллями бібліотек НАН України, загальнодержавних та провідних університетських бібліотек, а також створити електронний архів генерального алфавітного каталогу.

Починаючи з 1991 р. триває удосконалення й доповнення робочих таблиць бібліотечної класифікації для наукових бібліотек, які розробляються спеціалістами НБУВ для відображення в каталогах національної тематики, нових тем і проблем, відсутніх у таблицях ББК. Створено електронну версію робочих таблиць під назвою «Рубрикатор НБУВ» (РНБУВ), що використовується як пошукова мова електронного каталогу НБУВ.

Сьогодні в Україні видається понад 1500 журналів та продовжуваних видань, однак у загальнодержавній реферативній базі даних відображено лише 350 серіальних видань. Розвиток робіт з реферування передбачає поглиблення координації зусиль усіх суб'єктів системи документальних комунікацій (бібліотек, інформаційних органів, ви-

* Звіт про Міжнародну наукову конференцію // Бібл. вісник. – 2001. – № 1. – С. 9.

давничих служб), спрямованих на наповнення цієї бази вичерпною інформацією щодо результатів діяльності українських учених і фахівців. З 1999 р. щоквартально випускаються друковані версії трьох галузевих серій Українського реферативного журналу «Джерело». Його електронну версію представлено в Інтернеті. Загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова», яка створюється НБУВ спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України, нині містить майже 50 тис. записів, що розкривають зміст монографій, енциклопедій, довідників, словників, збірників наукових праць, матеріалів конференцій, авторефератів дисертацій, препринтів і статей з наукових журналів. Важливим завданням для Національної системи реферування є включення відомостей про результати наукових досліджень українських учених і фахівців до світових інформаційних джерел.

Кожен бібліотекар країни має змогу ознайомитися з публікаціями у пресі про бібліотеки нашої держави завдяки інформаційно-аналітичній системі «Імідж бібліотечної справи та бібліотек України в газетній періодиці». Така система дає змогу фіксувати реальний стан справ у бібліотечній сфері, оперативно виявляти всі зміни, що відбуваються в ній, та проводити цікаві бібліометричні дослідження, такі як: визначення ролі центральних та регіональних газет у висвітленні даної проблеми, «розкрученість» бібліотек (в регіональному аспекті) на сторінках української преси, виявлення найактуальніших проблем бібліотечної галузі за допомогою ЗМІ та відстеження їх динаміки тощо.

Активно розвивається наукова діяльність Асоціації, результатом якої є співпраця в організації та проведенні наукових досліджень, узагальненні їх результатів у збірниках наукових праць, виданні спільних матеріалів конференцій, довідкових та методичних видань, окремих розробок.

Бібліотеки-члени АБУ брали активну участь у підготовці багатотомної «Енциклопедії Сучасної України». Для широкого бібліотечного загалу, всіх, хто цікавиться термінологією бібліотекознавства та книгознавства, фахівцями НБУВ підготовлено «Словник книгознавчих термінів» та «Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології». У 2003 р. НБУВ розпочато роботу з укладання довідника «Наукові бібліотеки України».

Важливим напрямом роботи Асоціації є участь провідних бібліотек у дослідженні та підготовці видань з історії книгозбірень, становленні та розвитку галузевої науки в Україні. Зокрема, Інститут української книги НБУВ здійснює підготовку

українського бібліографічного репертуару та дослідження і введення у науковий обіг найціннішої частини фондів Бібліотеки. У 2003 р. до 85-річного ювілею НБУВ та Національної академії наук України розпочато укладання збірника «Історія бібліотек науково-дослідних установ НАН України», видання якого буде здійснено у 2004 р. Науковцями НБУВ у 1998 р. підготовлено та видано монографічне дослідження «Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941», заступником директора ЦНСГБ В. В. Дерлеменком у 2001 р. видана монографія «Сільськогосподарські інформаційні консультаційно-освітні служби».

З метою проведення комплексних галузевих наукових досліджень з проблем становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні при Центральній науковій сільськогосподарській бібліотеці УААН створено Центр історії аграрної науки, щорічно видається чотири випуски реферативного журналу «Агропромисловий комплекс України» та «Бюлетеня ЦНСГБ УААН», історико-бібліографічні серії «Академіки Української академії аграрних наук», бібліографічні покажчики видатних учених-аграріїв. З 2001 р. започатковано видання нової історико-бібліографічної серії «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії».

Державна наукова медична бібліотека України розробила чітку програму заходів щодо збору, систематизації, збереження і популяризації документальної пам'яті народу в її медичному аспекті, своєрідне відтворення історії медицини в портретах її діячів. В історичному нарисі, присвяченому 70-річчю з дня заснування Державної наукової медичної бібліотеки, виданому у 2002 р., розповідається про створення, становлення та розвиток головної медичної наукової книгозбірні країни.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського проводить дослідження історії розвитку бібліотек освітянських закладів: товариств грамотності, народних будинків, недільних просвітніх шкіл, класів для дорослих, народних музеїв, громадських та приватних установ України з XVIII ст. і до наших днів. Інтенсивність розвитку практичної та теоретичної сфер бібліотечної діяльності, необхідність постійного професійного спілкування, обміну думками і накопиченим досвідом є визначальними чинниками цього процесу. У 2003 р. фахівці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського започаткували газету «Шкільна бібліотека».

Про запровадження нових інформаційних технологій, розширення спектру бібліотечних послуг,

підвищення якості обслуговування користувачів фахівці Державної науково-технічної бібліотеки України постійно діляться з бібліотечним співтовариством на міжнародних виставках та різних масових заходах. Новий напрям комунікаційного менеджменту – модераційна діяльність – широко пропагується інноваційним центром бібліотечного менеджменту Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут».

У той же час неефективно ще використовуються такі реальні можливості взаємодії, як співробітництво у створенні національної бібліографії, обмін методиками досліджень з актуальних для бібліотек питань, звітами про завершені наукові дослідження, програмами і навчальними планами підвищення кваліфікації, розробленими курсами лекцій для системи перепідготовки бібліотекарів, методичними посібниками.

Міжнародні зв'язки – важливий напрям діяльності АБУ, неможлива умова нашого розвитку в рамках світового бібліотечного співтовариства. АБУ, через представництво НБУВ, підтримує творчі зв'язки з асоціаціями, бібліотечними та інформаційними об'єднаннями багатьох країн світу, зокрема з IFLA (Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій), Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів національних академій наук – учасниць Міжнародної асоціації академій наук (МААН), Конференцією європейських національних бібліотек (CENL), Бібліотечною Асамблеєю Євразії (БАЄ), співпрацює з асоціаціями українських бібліотекарів США, Канади, Міжнародною асоціацією музичних бібліотек (IAML).

З 1993 р. разом з НБУВ і Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – учасниць МААН Асоціація є постійним співорганізатором міжнародних наукових конференцій, які щорічно проводить НБУВ, зокрема таких, як: «Інноваційна діяльність – стратегічний напрям розвитку наукових бібліотек» (2003); «Професійний імідж бібліотекаря інформаційного суспільства» (2002); «Бібліотечно-інформаційний сервіс» (2001); «Бібліотеки – центри науково-інформаційних ресурсів XXI століття» (2000) тощо.

Як член Європейської асоціації бібліотек і інформаційних центрів з морських та водних наук (EURASLIC) та офіційний представник України в цій асоціації бібліотека Інституту біології південних морів НАН України вводить свою бібліографічну інформацію до світового банку даних з морських проблем ASFA і натомість забезпечує можливість здійснення в ній інформаційного пошу-

ку не лише співробітникам свого Інституту, а й інших установ і організацій України.

Наше громадське об'єднання має певний досвід у роботі із зарубіжними партнерами. Зокрема, в інформаційному забезпеченні пріоритетних напрямів науки українським бібліотекам допомагає проект Міжнародної асоціації сприяння співробітництву з науковцями країн СНД – INTAS, який дозволяє науковцям України безоплатно замовляти копії наукових статей із зарубіжних періодичних видань, що зберігаються в бібліотеках Західної Європи.

Слід зазначити, що за останні роки активізувався обмін інформаційними ресурсами за допомогою комп'ютерних мереж, триває обмін академічними виданнями, виставками літератури, фотовиставками з нашими зарубіжними партнерами, зокрема, з Петербурзьким бібліотечним товариством, Білоруською бібліотечною асоціацією, Товариством бібліотекарів Литви. На базі НБУВ започатковано видання науково-практичного й теоретичного збірника «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития», перший випуск якого побачив світ у 2000 р., а до 10-річного ювілею МААН у 2003 р. – другий.

Усі великі книгозбірні України (члени АБУ) прагнуть співпрацювати в галузі обміну літературою зі спорідненими бібліотечними структурами Росії. Проте зростання цін на поліграфічні і поштові послуги (часом пересилка коштує дорожче самого видання), недостатність коштів на закупівлю літератури не дають можливості українським бібліотекам, як і їхнім російським партнерам, розгорнути повноцінний і оперативний книгообмін, що задовільнить усі потреби. Бібліотечне співтовариство України намагається розв'язати це питання як добре відомими шляхами (пошук додаткових коштів на книгообмін, удосконалення організації цієї справи), так і нетрадиційним способом (розширення обміну електронними виданнями, реферативною літературою, каталогами, створення нових книгообмінних структур, стимулювання укладання відповідних міждержавних угод і т. п.).

Триває робота з удосконалення механізму координування передплати іноземних науково-технічних періодичних видань, їх раціонального використання на загальносистемному рівні. На основі отриманої інформації про надходження до фондів бібліотек НАН України зарубіжних видань підготовлено науково-інформаційний покажчик «Енциклопедичні, довідкові та бібліографічні зарубіжні книжкові видання у фондах НБУВ і бібліотек НДУ» (2003).

У 2003 р. бібліотеки – члени АБУ отримали безоплатно ряд довідкових та інструктивно-методичних видань, у т. ч. енциклопедичний довідник «Лауреати Нобелівської премії» та другий випуск науково-практичного і теоретичного збірника «Бібліотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития». Ряд бібліотек технічного профілю під егідою АБУ від імені ВАТ «Запоріжсталь» отримали ювілейне видання «Симфонія металу».

Наукові здобутки членів Асоціації знаходять відображення у збірниках наукових праць, які видає НБУВ спільно з АБУ з 1998 р., і в публікаціях на сторінках фахового науково-теоретичного та практичного журналу «Бібліотечний вісник». Для молодих учених щорічно проводяться «Дні аспіранта» та семінари-практикуми з основ бібліотечно-бібліографічних знань.

Комітетом з підготовки наукових кадрів Асоціації бібліотек України та Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського у 2003 р. проводився конкурс наукових робіт молодих фахівців «Бібліотека в інформаційному суспільстві», метою якого було залучення молодих учених та фахівців наукових бібліотек України до розробки актуальних бібліотекознавчих проблем. Після завершення другого етапу конкурсу та підведення підсумків роботи журі у 2004 р. кращі матеріали будуть опубліковані у часописі «Бібліотечний вісник».

Для членів АБУ НБУВ та видавництво «Альфа-Прес» (Донецьк) у квітні 2004 р. організували презентацію науково-практичного посібника «Інформаційні системи та технології в управлінні, освіті, бібліотечній справі».

Діяльність АБУ, досвід роботи бібліотек – її членів, інформація про інноваційні бібліотечні проекти періодично обговорюються на засіданнях комітетів та секцій асоціації, є предметом дискусій, занять з підвищення кваліфікації. Упродовж 2003 р. АБУ організувала заняття з підвищення кваліфікації бібліотекарів на теми: «Організація захисту інтелектуальної власності та проблеми авторського права в Україні»; «Організація бібліотечної справи в США: на прикладі Бібліотеки Конгресу та університетських бібліотек Америки»; «Система підготовки бібліотечних кадрів в Німеччині та Австрії»; «Універсальна десяткова класифікація» – видання Книжкової палати України; «Інформаційно-бібліотечні ресурси Депозитарної бібліотеки ООН в Україні» та ін.

Фахівці АБУ брали участь у конференціях, семінарах, засіданнях круглих столів, організованих бібліотеками та установами інших відомств:

- «Информационные технологии в библиотеках и библиотечном образовании» – НБУВ, ДПНТБ Росії (2004);
- «Бібліотеки та асоціації в світі, що змінюється: нові технології та нові форми співробітництва» – ДНТБ Росії (2003);
- «Національна стандартизація: нові основоположні документи та аспекти їх практичного застосування» – Український науково-дослідний інститут стандартизації, сертифікації та інформатики (2003);
- «Українознавство в розбудові громадянського суспільства в Україні» – Інститут українознавства (2003);
- «Цифрові технології в бібліотеках» – НТБ Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (2003).

Наші професійні об'єднання суттєво відрізняються від бібліотечних об'єднань західних країн, які мають вікову історію (Американська бібліотечна асоціація створена у 1876 р.), матеріальну базу, високий професіоналізм та визнання суспільства.

Дванадцятирічний досвід діяльності АБУ свідчить про те, що Асоціація стала консолідуючою силою у формуванні бібліотечної політики та розвитку бібліотечної галузі в державі. Визначаючи орієнтири на майбутнє, Асоціація вважає за необхідне посилювати свій вплив на громадськість, неухильно домагатися розуміння того, що без бібліотек не може бути демократичного інтелектуально розвиненого суспільства.

І повертаючись до 1991 р., який став роком заснування нашої Асоціації, хочеться навести такий приклад. Президент США Джордж Буш, приймаючи в Білому Домі бібліотекарів під час Тижня бібліотек (у 1991 р.), сказав: «Потужні, оснащені сучасною технікою американські бібліотеки були й залишаються запорукою світового лідерства США в економіці та демократії». Ми віримо, що скоро настане час, коли й українські бібліотеки стануть такими ж потужними і оцінюватимуться так само високо і Президентом України, і всім нашим суспільством.